

Iš nebaigtos Norberto Vėliaus dainų studijų bylos

BRONĖ STUNDŽIENĖ

Norbertas Vėlius savo tautosakos rankraščiuose šalia gausios surinktos tautosakos prozos yra užrašęs daugiau nei aštuonis tūkstančius dainų ir įvairių duomenų apie jas padainavusiuosius. O iš jo sutiktos dzūkų dainų karalienės Anelės Čepukienės repertuaro jis parengė antrąją (po kalbininko Juozo Balčikonio, irgi užrašiusio iš Juzės Jurkonienės nuo Druskininkų daug jos mokėtų dainų¹) vienos pateikėjos dainų ir kitos tautosakos rinktinę², taip pratęsdamas XX a. antrojoje pusėje pradėtą skelbti naujo tipo – vieno asmens atsimenamos tautosakos, pirmiausia – dainų, rinktinių seriją. Šiame leidinyje – su nedidelėmis išimtimis savaip paliudijančiame, kad Vėlius savo mokslinę biografiją bus pradėjęs nuo dainų baro – įtvirtinama ir daugiau dar tik besimezgančių folkloristikos tradicijų, kurioms priskirti vertėtų autoriaus jautriai, geru beletristo stiliumi perpasakotą skaudžią A. Čepukienės gyvenimo istoriją. Šiandien tai jau įprastas folkloristų tyrimų objektas, tuo tarpu minimu laiku folklorinis biografijos žanras dar tik skynėsi kelią³. Aptardamas dainininkės repertuarą, knygos parengėjas tik įsiterpia į anuomet įsitvirtinusi tam tikrą to meto dainų vertės kanoninį aprašą, išskeldamas dainų senumo / naujumo požymius, repertuaro apimtį, jo žanrinį pasiskirstymą. Neišleidžiami iš akių kai kurių tekstų „meninio audinio“ kokybės, teminio turinio ir kompozicijos dalykai. Siekta atkreipti skaitytojo dėmesį, jog kuo daina vėlyvesnė, tuo jos poetika skurdesnė, nes šiuolaikėdama daina linkusi trumpėti, individualėti, joje daugėja buitinių detalių⁴, dėl to poetinis tekstas, kaip šiandien sakytume, tarsi išsisimbolina, kuriamas vaizdas ir juo reiškia-

.....

- 1 *Druskininkų dainos*, užrašė Juozas Balčikonis, Vilnius, 1972.
- 2 *Oi tu kregždėle: Anelės Čepukienės tautosakos ir kūrybos rinktinė*, parengė Norbertas Vėlius, Vilnius, 1973.
- 3 Apie dainininkų gyvenimo aprašymų istoriją plačiau žr. Vilma Daugirdaitė. Žvilgsnis į liaudies dainininką kaip lietuvių folkloristikos objektą, *Tautosakos darbai*, 2005, [t.] XXII (XXIX), p. 43–57.
- 4 *Oi tu kregždėle: Anelės Čepukienės tautosakos ir kūrybos rinktinė*, p. 280–302.

ma prasmė susiaurėja, vaizdai tiesiog „suplokštėja“, prastėja ir blanksta. Autorius nesibodi ir detaliau pagvildenti A. Čepukienės dainų motyvų bei jų žodyno platesnėje dainos varijavimo tradicijoje (paprastai dzūkiškojoje), juolab kad priėjimas tokiems lyginimams bei sugretinimams jau laisvas ir nereikalauja ilgų ir varginančių archyvinių paieškų – beveik visa daugiataukstantinė Dainų katalogo kortelinė sistema jau veikia, vienas po kito ima rodytis ir spausdinti dainų katalogai. O pasidairyti po vienos dainos varijavimo lauką vis dar naūja, įdomu ir patrauklu, tai dar nenudėvėtas ir daug žadantis rakursas – iki *Lietuvių liaudies dainyno* pirmojo tomo pasirodymo, kai daug dėmesio bus skiriama kaip tik motyvų, įvaizdžių varijavimo situacijoms, dar ištisi septyneri metai. Kita vertus, autoriui, matyt, rūpėjo vis rečiau aptinkamą tradicinėje kultūroje atvejį – gausias vienos talentingos moters, gyvenusios ne kadaise, o dabar, XX a. antrojoje pusėje, iš atminties padainuotas 559 dainas kuo išsamiau pristatyti skaitytojui. Šiuo požiūriu įdomu pasklaidyti ir ankstyvuosius Vėliaus surinktos tautosakos rankraščius, nes kai kuriuose iš jų irgi esama rimtos pretenzijos nuodugniau patyrinėti savo užrašomas dainas. Dar būdamas studentas jis savo didžiuliame dzūkiškų dainų rinkinyje įdėdą platų trisdešimties puslapių įvadą, net prilygintiną dainų studijėlei⁵. Šiandien šis pirmuosius žingsnius į folklorinės kūrybos erdves žengiančio autoriaus rašinys nebūtų vertas didesnio dėmesio, kaip ir jo pastanga apibendrinti dainų stilių, turinį, artikuliuoti dainų kaitos motyvacias, neišvengiant laiko primestų ideologizuotų socialinės plotmės klišių. Mus domintų čia kitkas: pasirinktos poetinės situacijos autoriaus kol kas interpretuojamos be jokios aliuzijos į mitines bei ritualines potekstes, nors ir užsimenama apie simbolius ir senosioms dainoms būdingą vaizdų „sąlyginumą“, kalbama apie visų, studijuojančių dainas, pastebėtą „šuoliškos“ prigimties kompoziciją, kai „tarp dainos dalių nėra perėjimų“, kuo, beje, įžvalgiai bus mėginama pagrįsti pastebėtą dainų polinkį trumpėti. Prie šių anuomet aktualių dainų poetikos klausimų Vėlius daugiau negrįš.

Peršokant vėl į praeito amžiaus aštuntojo ir devintojo dešimtmečių laikotarpį, vaisingą Vėliui savųjų tyrimų sklaida, akivaizdu, kad jau tuomet nemenką mokslinę patirtį turintį tyrėją labiau domino Instituto archyve ir spausdintuose šaltiniuose sukaupti tautosakos naratyvai, kurių mitinis diskursas bus jo pasitelkiamas kaip itin paranki medžiaga ne vien mintyse brandinamoms baltų mitologijos studijoms, laukiančioms nesulaukiančioms sisteminių tyrimų⁶. Dėmesį pasakojamajai

5 Žr. Vėliaus tautosakos rinkinį (LTR 3500, p. 9–40), sudarytą 1961 metais iš Alytaus rajono Savilionių apylinkėje užrašytos medžiagos, esantį Lietuvių tautosakos rankraštyne. Minimą įvadą Vėlius rašo remdamasis savo tais pačiais metais sudarytais dar septyniais rankraščiniais dainų rinkiniais iš tos pačios apylinkės: LTR 3498, 3499, 3501, 3502, 3504, 3505, 3506. Rinkinių medžiaga užrašyta ranka, tuo tarpu įvadą randame jau perrašytą rašomąja mašinėle ir tarsi peršantį prielaidą, kad tai galbūt ir universiteto studijoms naudotas rašinys.

6 Žr. Norbertas Vėlius. *Mitinės lietuvių sakmių būtybės: Laimės, laumės, aitvarai, kaukai, raganos, burtininkai, vilktakiai*, Vilnius, 1977; Norbertas Vėlius. *Senovės baltų pasaulėžiūra: Struktūros*

tradicijai rodo ir praėjus dešimtmečiui po parengtos A. Čepukienės dainų rinktinės 1983 metais spaudoje pasirodžiusi kito garsaus XX a. antrosios pusės dzūkų dainininko – Petro Zalansko tautosakos rinktinė, kurioje Vėliaus, kaip vieno iš šios knygos parengėjų, bus, matyt, neatsitiktinai gilintasi nebe į dainas, o į kitą, beveik visai lig tol nepristatytą folklorinę šio dainininko palikimo dalį – prozą: „pasakojamąją ir smulkiąją tautosaką, etnografinę medžiagą ir grožinę kūrybą“⁷. Analogišką – pasakojamosios ir smulkiosios tautosakos, etnografinės medžiagos ir jų paaiškinimų – parengėjo darbą Vėlius prisiims ir leidžiant dar vienos dzūkų dainininkės tautosakos rinktinę⁸. Tačiau iš tikrųjų senesnieji lietuvių dainų klodai šio mokslininko, filosofo Naglio Kardelio žodžiais tariant, turėjusio neeilinį fenomenologo ir hermeneuto talentą, neišbraukiami iš jo pagrindinio mokslinio baltų mitinio pasaulėvaizdžio rekonstrukcijų tyrimų lauko. Antai tais pačiais metais, kaip buvo išleista ir P. Zalansko tautosakos rinktinė, pasirodo ir Vėliaus monografija *Senovės baltų pasaulėžiūra: Struktūros bruožai*. Jos autoriui interpretuojant „senąją, daug kur dar mitine gamtos ir visuomenės samprata pagrįstą baltų pasaulėžiūrą“, tarp naudojamų šaltinių gausos ir įvairovės (folkloro, etnologijos, kalbos, tautodailės ir kt.) gana dažnai rasime ir nuorodų į dainuojamąją tautosaką⁹. Beje, bibliografinėje Vėliaus darbų rodyklėje matyti ir daugiau publikacijų (tiesa, menkesnės reikšmės ir mažesnės apimties) – straipsnių bei apžvalgų, sietinų su dainomis, – ne vien mitologinio turinio ir ne vien mokslinių¹⁰. Nepaisant to, šiandien, norint apibendrinti baltų mitologijos tyrėjo Vėliaus publikuotą mokslinį palikimą, kai tenka į jį žvelgti

.....

bruožai, Vilnius, 1983; Norbertas Vėlius. *Chtoniškasis lietuvių mitologijos pasaulis: Folklorinio vėlnio analizė*, Vilnius, 1987.

- 7 *Čiulba ulba sakalas: Petro Zalansko tautosakos ir atsiminimų rinktinė*, sudarė ir parengė Danutė Krištopaitė, Norbertas Vėlius, Vilnius, 1983, p. 9.
- 8 *Žr. Atbėga elnias devyniaragis: Rožės Sabaliauskienės tautosakos ir etnografijos rinktinė*, sudarė ir parengė Pranė Jokimaitienė, Norbertas Vėlius, Vilnius, 1986.
- 9 Monografijoje, siekdamas pagrįsti įsivaizduojamą geografiškai susiklosčiusios baltų pasaulėžiūros struktūrą, autorius svarbiausiu tyrimo instrumentu pasirenka priešpriešą *vakarai – rytai*. Nesigilindami į šiai pasaulėžiūros versijai reikalingą daugiapakopę argumentų „paeškos sistemą“, priminsime, kad po dainas autoriaus naršoma komentuojant *akmens – medžio* priešpriešą (p. 31), *spalvas juoda – balta* (p. 37, 43), o nustatant priešpriešas regioniniu aspektu, dainos apskritai dažnai tampa pagrindine tyrimo duomenų baze (p. 68–90), kaip ir mėginant išryškinti poetines gyvūnų, medžių geografinio paplitimo dominantes (p. 99–101, 108–109, 114–115, 117, 121–129, 136–138), jau nekalbant apie demonstruojamas įvairias galimybes pasaulio modelį rekonstruoti iš dainų (p. 179–195, 242–243).
- 10 Norbertas Vėlius. Apie lietuvių sutartinių priedainio *lado* semantiką, *Tautosakos darbai*, 1998, [t.] IX (XVI), p. 22–27, perspausdinta kn.: Norbertas Vėlius. *Baltų mitologija iš sakalo skrydžio*, parengė Pranas Vildžiūnas, Vilnius, 2012, p. 415–422; [Apie liaudies dainininkes]: Norbertas Vėlius. *Lietuvių liaudies dainininkė*, kn.: *Kraštotyra*, Vilnius, 1964, p. 99–103; Norbertas Vėlius. *Daina ir gyvenimas*, kn.: *Ignalinos kraštas*, Vilnius, 1966, p. 179–185; Norbertas Vėlius. *Lygumų dainininkė, Kultūros barai*, 1967, Nr. 8, p. 60–61; Norbertas Vėlius. *Daina, tildanti ilgesį, Literatūra ir menas*, 1972, saus. 22 ir kt.

tarsi „iš sakalo skrydžio“¹¹, nekyla abejonių, jog dainiškoji pasaulėjautos pagava nusikelia į jo pakraštį... Galima dėl to tik apgailestauti, nes Vėliaus tikrai turėta ką pasakyti apie lietuvių dainų mitologiją. Ir progų tam turėta.

Taigi nors pagrindiniai Vėliaus moksliniai interesai ir nutolina jį nuo dainų, tačiau apie 1990 metus jis kiek netikėtai, pagal tada nusistovėjusią Lietuvių literatūros ir tautosakos institute mokslinių darbų planavimo tvarką, „pasodinamas“ kurį laiką dirbti vien prie dainų – Vėliui skiriama parengti penktąją *Dainyno* vestuvinių dainų tomą¹². Ir kaip šiam nepailstančiam kūrybiškos prigimties folkloro darbininkui apskritai būdinga, jis nepraleidžia progos visa savo esybe panirti į vestuvinių dainų klodus. Tik vėliau paaiškės, kad jo ne tik atsirinkinėti iš vestuvinių dainų nedidelio skyriaus „Sugrįžimo iš jungtvių – jaunosios apdovanojimo dainos“ (iš 4000 variantų) skelbtini kūriniai, bet ir pasinaudota galimybe iš arčiau susipažinti su visu didžiuliu vestuvinių dainų repertuaru, kurio turinį, nuosekliai išdėstytą dviejose vestuvinių dainų katalogų knygose¹³, bene pirmasis gebės skaityti kaip vientisą ritualinio tipo kultūrai būdingą vestuvių naratyvą. Nebus per daug klaidinanti ir ta prielaida, kad, rengiant minėtą *Dainyno* tomą, jo rengėjo galvoje gimė ir ėmė brėžtis apmatai būsimos vestuvinių dainų studijos, kurios pagrindinė idėjinė projekcija ryškėja jau tomo įvade (prie jo dar stabtelėsime vėliau). Tai kur kas didesnės apimties dainų projektas – studija „Senieji vestuvinių dainų ir papročių semantikos klodai“, kuri, deja, netikėtai jos autoriui mirus 1996 metais, mus pasieks vos pradėto rašyti mašinraščio pavidalu. Keletas tų pačių šios nebaigtos studijos fragmentų po autoriaus mirties jau buvo net du kartus skelbti¹⁴. Belieka paaiškinti, kodėl tik dabar yra skelbiamas visas išlikęs tyrimo tekstas ir kaip jis parkeliavo į *Tautosakos darbus*.

Per pastaruosius aštuoniolika metų po Vėliaus mirties jo žmonos Ramunės rūpesčiu perleidžiamas beveik visas anksčiau paties mokslininko skelbtas mokslinis

11 Įdomu, kad dar 1994 metais, mirus Marijai Gimbutienei, Vėlius straipsnį apie archeologės įnašą į baltų mitologijos tyrimus pavadina „Baltų mitologija iš sakalo skrydžio“; gerokai vėliau (2012) šiuo pavadinimu paskelbiamas jau paties Vėliaus veikalas, „Baigiamąjį žodį“ jam rašiusio N. Kardoelio vadinamas „Vėliaus raštų sutelktine“, kuriame perspausdinama monografija *Senovės baltų pasaulėžiūra: Struktūros bruožai* ir dar septyniolika reikšmingesnių šio autoriaus straipsnių, ant-rajai laidai parengtų Prano Vildžiūno; kad aukštybėse sklandančio sakalo įvaizdis Vėliaus buvo pasiimtas iš tautosakos, abejonių nėra: šio paukščio įvaizdis ir juo kuriamos potekstės pažįstamos iš pasakų, o ypač iš dainų ne tik folkloristams.

12 *Lietuvių liaudies dainynas*, t. 11: *Vestuvinės dainos*, kn. 5: *Sugrįžimo iš jungtvių – jaunosios apdovanojimo dainos*, parengė Norbertas Vėlius, melodijas parengė Laima Burkšaitienė, Vilnius, 1996.

13 Bronė Kazlauskienė. *Lietuvių liaudies dainų katalogas*, kn. 2: *Vestuvinės dainos: Jaunosios pusėje*, Vilnius, 1976; kn. 3: *Vestuvinės dainos: Jaunojo pusėje*, Vilnius, 1977.

14 Norbertas Vėlius. Vestuvinių papročių pasaulis, *Darbai ir dienos*, 1998, Nr. 6 (15), p. 171–178; Norbertas Vėlius. Vestuvinių papročių pasaulis, kn.: Norbertas Vėlius. *Baltų mitologija iš sakalo skrydžio*, p. 402–414.

palikimas, visų pirma baltų mitologijos ir religijos studijoms reikšmingos monografijos ir jo inicijuoti ir kartu su kitais autoriais rengti šaltiniai¹⁵. Rūpintasi ir aptariamoms dainų studijoms likimu: visas jos tekstas teiktas, kaip minėta, žurnalui *Darbai ir dienos*, vėliau ir „Aidų“ leidyklai. Tačiau abi institucijos susidomi ir skelbia tik tą rankraščio dalį, kurioje autorius apžvelgia vestuvių papročius, o dar tiksliau tariant, tik jų dalį iš gerokai platesnio antrojo studijos skyriaus „Vestuvinių papročių pasaulis“ (17 mašinraščio puslapių iš 50). Šiame skyriuje Vėlius kruopščiai susintetina reikšmingesnius vestuvių momentus pagal vykusias vestuvių apeigas tiek iš seniausių spausdintų šaltinių, tiek iš vėlyvesnių jų paliudijimų. Iš pirmo žvilgsnio aprašas primena vestuvių papročių suvestinę ar kompaktišką jų katalogą, į kurį yra glaustai sutraukti įvairiakalbių autorių cituojami ir perpasakojami pranešimai apie lietuvių vestuves iš skirtingais istoriniais laikotarpiais rašytų ir mus pasiekusių šaltinių. Tačiau, matyt, neatsitiktinai mūsų aptariama papročių analizė autoriaus nukeliama į antrąjį skyrių – po pirmajame skelbiamos dainų, siejamų su „apeiginiais aktais“ ir turinčių „mitologines šaknis“, teminės apžvalgos. Kitaip sakant, lyg būtų siekta nuodugniau pasidomėti tik tais selektyviai pasirinktais vestuvių „rėdos“ elementais, kurie Vėliui turėjo praversti ne vien mitologiškai aiškinantis „bendrą senųjų lietuviškų vestuvių prasmę“, bet ir leistų geriau suprasti vestuvinių dainų simbolinį kodą. Ko gero, kaip tik dėl to abiejuose skyriuose tekstas – tiek aprašant dainų vaizdus, tiek vestuvių papročius – suskaidomas nedideliais poskyreliais. Tokią papročių pateikimo formą bus padiktavusi pati vestuvių ritualinė aplinka, tai rodytų papročius pristatančios antraštės: „Ugnys“, „Laikas“, „Pasipuošimas“, „Vagilivimas“ ir pan. Ar tik ne dėl to leidėjams ir galėjo pasirodyti, kad taip struktūrinti vestuvių tradicijos „informaciniai paketai“, nors kažkodėl tik penki iš antrojo skyriaus pradžios, gali eiti kaip savarankiškas studijos fragmentas, visiems suprantamas ir nereikalingas paaiškinimų. Tuo tarpu dainų motyvai anotuojami net dvidešimt devyniose

.....

15 Žr. naujausius Vėliaus veikalų leidimus: *Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai*, t. 2: *XVI amžius*, sudarė Norbertas Vėlius, Vilnius, 2001; t. 3: *XVII amžius*, Vilnius, 2003; t. 4: *XVIII amžius*, Vilnius, 2005; *Lietuvių mitologija*, t. 3, sudarytojai Norbertas Vėlius, Gintaras Beresnevičius, Vilnius, 2004; *Čiulba ulba sakalas: Petro Zalansko tautosakos ir atsiminimų rinktinė*, sudarė ir parengė Danutė Krištopaitė, Norbertas Vėlius, 2-asis papild. leidimas su CD, Vilnius, 2008; *Lietuvių liaudies padavimai*, sudarytojas Norbertas Vėlius, Vilnius, 2010; leidyklos „Aidai“ serijos *Baltų mitologijos ir ritualo tyrinai*, t. 4: Norbertas Vėlius. *Chtoniškoji lietuvių mitologija* [perleidžiamos monografijos *Mitinės lietuvių sakmių būtybės* (1977) ir *Chtoniskasis lietuvių mitologijos pasaulis: Folklorinio velnio analizė* (1987)], parengė Pranas Vildžiūnas, Vilnius, 2011; tos pačios serijos t. 5: Norbertas Vėlius. *Baltų mitologija iš sakalo skrydžio* [perleidžiama monografija *Senovės baltų pasaulėžiūra: Struktūros bruožai* (1983) ir 17 įvairių straipsnių], parengė Pranas Vildžiūnas, Vilnius, 2012; *Lietuvių mitologija: Iš Norberto Vėliaus palikimo*, t. 1 [perleidžiama *Lietuvių mitologija*, parengė Norbertas Vėlius (1995)], sudarytoja Ramunė Vėliuvienė, Vilnius, 2013; *Lietuvių mitologija: Iš Norberto Vėliaus palikimo*, t. 2 [perleidžiama *Lietuvių mitologija*, sudarė Norbertas Vėlius (1997)], sudarytoja Ramunė Vėliuvienė, Vilnius, 2014.

minimalios apimties (nuo pusės puslapio iki trijų) apžvalgėlėse, jas pateikiant tiesiog pagal dainų pavadinimus (pirmąją dainos eilutę), pavyzdžiui: „Už jurių marių, už vandenėlių“, „Sutrinko trinko tėvelio grindos“. Nepaisoma pernelyg išsitiesusios dainų kataloginės informacijos ir nė nebandant jos kaip nors konceptualiau su bendrinti, nelyginant autoriui būtų rūpėję tik kuo autentiškiau paskleisti motyvų visumos masyvą, leidžiant skaitytojui pačiam susiorientuoti, kur link veda prieš akis išrikiuojama gamtovaizdžio bei kitų poetinių figūrų įvairovė ir kokią žinią ji galėtų mums siųsti šiandien. Vis dėlto dar kebliau darosi, kai patiri, jog esminė semantikos interpretacija nutrūksta vos spėjus autoriui pajudinti lig šiol neiššifruoto dainiškojo kanono uždangą, plačiau jos taip ir nepraskleidus, paliekant daugiau mįslingos intrigos¹⁶ nei kokių aiškiau formuluojamų įžvalgų, nors viena jų kryptis ir leistųsi nuspėjama, jei žemiau skelbiamas Vėliaus tekstas yra teisingai mūsų skaitomas.

Studija prasideda įvadu, kuriame nuosekliai išdėstoma, be kitų dalykų, iš anksto susiplanuota knygos struktūra: po pirmųjų dviejų išlikusių skyrių („Vestuvinių dainų pasaulyje“ ir „Vestuvinių papročių pasaulis“) nurodomi šiandien nežinomi trečiasis, skirtas Joninių papročiams, ketvirtasis – lietuvių vestuvinių dainų lyginimui su latvių – ir penktasis, kuriame turėjo būti „mėginama atsakyti į svarbiausią klausimą: kokia buvo senųjų lietuviškų vestuvinių apeigų prasmė, kuria remiantis būtų galima paaiškinti daugelį dabartinių vestuvinių papročių ir folkloro požymių?“ (p. 101). Tokie konkretūs struktūros matmenys norom nenorom užmena dar viena mįslę: ar nebuvo parašyta visa, bent jau pirminė studijos teksto versija (iki šiol neaptikta), jei taip užtikrintai ir nuosekliai susidėliotas studijos turinys su persišviečiančia jame tyrimo problematika. Žinoma, neverta atmesti Vėliaus, kaip nepralenkiamo mitologinių tyrimų stratego, gebėjimų...

Kaip buvo užsiminta, įsiskaičius į išlikusį tekstą, iš kai kurių užuominų yra pagrindo manyti, jog apeiginio vestuvinių dainų repertuaro užšifruotoms simbolių prasmėms atkurti, be daug kur Vėliaus pastebėto simbolinį kalbėjimą organizuojančio ryškaus apeiginio kodo, jis dar būtų pritaikęs jau ne kartą tiek jo paties, tiek kitų autorių naudotą raktą dainoms – kosmogoniškąjį mitologijos matmenį¹⁷. Jau šio autoriaus parengto vestuvinių dainų tomo įvade teigta, jog kai kurios dainos sietinos

16 Įdomu, kad su šiuo darbu sietina intriga tam tikra prasme lemtingai buvo provokuota ir paties autoriaus. Atsimenu, kaip per girdėtą Vėliaus paskaitą, vieną iš paskutiniųjų, nors jos tema ir pasimiršo, buvo kalbama ir apie vestuvių papročius, simbolinę jų refleksiją dainose. Kaip paprastai kad būdavo per jo paskaitas, tąsyk jos ir kartu retos pranešėjo iškalbos paklausyti, rodos, Istorijos institute, buvo susirinkęs gausus klausytojų būrys. Ir vėl (nebijant pasikartoti), kaip visada kad būdavo, įtaigiai pateikiamos įžvalgos visus intrigavo ir žavėjo, nors prelegentas jų nuodugniau ir neplėtojo, vis santūriai pajuokaudamas ir taip sukurdamas dar didesnę intrigą, kad kol kas jis pasiliekaš pirmumo teise jas raštu išdėstyti...

17 Plg. ano meto dainų tyrinėjimo platesnį kontekstą: Nijolė Laurinkienė. *Mito atšvaitai lietuvių kalendorinėse dainose*, Vilnius, 1990; Gintaras Beresnevičius. Kosmosas ir šventvietės lietuvių ir prūsų religijose, *Darbai ir dienos*, 1998, Nr. 6 (15), p. 9–50 ir kt.

su mitine pasaulėžiūra, konkrečiau kosmogoniškuoju aspektu jų nekommentuojant, tik pasakant, esą dainos taip išaukština jaunąją, kad „ją tarsi pakylėja iki dangiškosios nuotakos (Aušrinės) statuso“; kurį neabejotinai patvirtina ir nuo tikroviškų situacijų nutolusios nuotakos vadavimo, apdovanojimo scenos ar tėvų skiriamos pasogos ir kraičių dydis bei kitos savybės, tikslingai dar atkreipiant skaitytojo dėmesį, kad labai panašiais vaizdais latvių dainose (*dziemose*) apdainuojamos Saulės dukrytės¹⁸. Antai interpretuodamas vestuvinio sodo pirkimo dainas vėl daro prielaidą, „kad sodas vestuvių papročiuose ir dainose buvo suvokiamas kaip *pasaulio medžio* įvaizdis – svarbus ritualinis objektas, reikalingas atliekant atskiras vestuvių apeigas“¹⁹. Nors nebaigtoje, gal reikėtų sakyti, nė neįpusėtoje studijoje apžvelgdamas dainų motyvus irgi tik probėgšmais apie tai kalba, matyt, sąmoningai vengdamas platesnių komentarų, pasilikdamas išsamesnį apibendrinimą tolesniems skyriams. Tačiau, nors mokslinės intrigos siūlų kamuoliukas vyniojamas apgalvotai, neskubant, su pastebima minėta pastanga neužbėgti už akių mintyse jau sumodeliuotai archajiškų mitų saistomai dainų poetikos interpretacijos kertinei versijai, vis tiek keletą kartų jau praslysta ją „parengiančios nuostatos“. Tai regime, kai konstatuojama, kad, pavyzdžiui, vestuvių sodas dainose „įsivaizduojamas labai didingai, tiesiog kosmogoniškai“ (p. 113), kai aptariamas panašiai idealizuojamas svočios pyragas – karvojus, kurio vaizdavimas dainose irgi „kartais įgyja kosmogoninio didingumo“ (p. 116), ar kai stebimasi, kaip nežemiškai didingai atrodo šokių dainose „pati šokėja“, kaip ir vienoje sutartinėje „tėvelio į Rygą parduoti varomi jaučiai“ (p. 120). Kitaip sakant, lietuvių vestuvinių dainų poetika nukelia mus į valstiečio aplinkai svetimas sidabru bei auksu išpuoštas erdves ir leidžia patikėti kaip tik dainose ir glūdint lig šiol neatpažintą aliuziją į dangiškosios poros vestuvių mitinį vaizdavimą. Jei taip ir yra, tada mūsų dainos iš tiesų atspindi itin archajišką dainuojamosios poezijos sluoksnį, kurį, beje, buvo užsimojęs pademonstruoti dar Liudvikas Rėza, įdėdamas į savo dainų rinkinį XIX a. pradžioje niekieno vėliau taip ir neužtiktas vadinamąsias mitologines dainas²⁰. Vėliaus neriami dar giliau – į pačias lietuviškojo dainų diskurso drumstas gelmes, irgi tikintis iškelti į paviršių jo reikšmingiausią mitologinį substratą. Ar tai pavyko padaryti, būtume galėję spręsti, jei užgaidi fortūna nebūtų užkirtusi kelio Vėliui baigti pradėtą veikalą, kartu pristabdydama apskritai bene sunkiausiai suvaldomą mitinę pasaulėvaizdžio rekonstrukciją iš lietuvių dainų vaizdų ir jų potekstės.

.....

18 Norbertas Vėlius. Sugrįžimo iš jungtvių – jaunosios apdovanojimo dainos, kn.: *Lietuvių liaudies dainynas*, t. 11: *Vestuvinės dainos*, kn. 5: *Sugrįžimo iš jungtvių – jaunosios apdovanojimo dainos*, p. 10, 15, 16.

19 Ten pat, p. 11.

20 Apie pasvarstymus, kritiniu žvilgsniu vertinant L. Rėzos mitologines („saulines“) dainas ir jų „pseudomitologinį“ perkūrimą, apie kurį leidžia kalbėti bendroji lietuvių dainų sankloda ir ypač archyvuose išsaugota šio dainų skelbėjo „redakcinė laboratorija“, žr. Albinas Jovaišas. *Liudvikas Rėza*, Vilnius, 1969, p. 228–327.

Nuoširdžiai dėkojame R a m u n e i V ė l i u v i e n e i, pasiūliusiai *Tautosakos darbuose* pirmą kartą paskelbti pilną išlikusios studijos „Senieji vestuvinių dainų ir papročių semantikos klodai“ tekstą. Tai darome ne tik gerbdami profesoriaus Norberto Vėliaus, ilgamečio Instituto darbuotojo, rašytą paskutinį mokslinį veikalą. Ir ne vien todėl, kad tai vienas iš nedaugelio šio mokslininko specialiai į dainas nukreiptų tyrimo projektų, nors ir be mūsų visų laukto ir tebelaukiamo konceptualiai argumentuoto mitologinio epilogo apie dainose ankstesnių kartų poetiškai įprasminimą paralelinę tikrovę. Mokėdamas savaip žvelgti į dainų poetinę gramatiką, Vėlius jau dabar geba įtikinti, kad dainose jo įžiūrima mitinė tikrovė bus atsiradusi ne vien iš retorinės inercijos. Kaip pasakytų literatūrologai, ir mums reikia sutikti, jog tiek poetų eilių, tiek dainų vertę lemia jomis reiškiamos „nuotaikos aukštumas“. Skelbiama studija pirmučiausia ir siūncia mums žinią, kaip Vėlius puikiai jautė ir suprato seniausio klodo dainas, išdrįsdamas kilstelėti jose atpažįstamą pasaulėvaizdį į kosminį aukštį.